

Transskription af: Danmarks historie for børn 2:5 Skole

Vært og tilrettelægger: Rikke Mia Skovdal

Medvirkende: Mikkel Venborg Pedersen, seniorforsker ved Nationalmuseet.

Redaktør: Mette Hovmand-Stilling

Intro: Du lytter til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores tid.

Rikke Mia Skovdal: Forestil dig, at du går i en skole, hvor der i stedet for bøger, smartboards, computere og kladdehæfter er en sandkasse midt i rummet, og at I lærer alle ting ved hjælp af remser og rim, som I skal kunne udenad og sige i kor. Og hvis man er fræk eller ikke kan sine ting, så risikerer man at blive slået med en lineal eller et spanskrør. Der er sket meget i skolen de sidste 200 år, men sådan var det før i tiden, dengang at det var nyt at gå i skole. Børn har ikke altid gået i skole i Danmark, men i 1814 kommer der en lov, der hedder Landsbyskoleloven, og det er vistnok den første lov nogensinde i hele verden, der bestemmer, at børn skal gå i skole og lære at læse og skrive og regne. Det var kong Frederik den 6. der indførte loven, der bestemte, at alle børn skulle gå i skole. I dag har vi undervisningspligt, og det betyder, at alle børn skal undervises i 10 år. Mens at ens forældre i princippet selv bestemmer, hvem der underviser, bare det sker. Men det her med at gå i skole. Det besluttede man blandt andet, fordi bønderne begyndte at få deres egne gårde i stedet for kun at arbejde for andre. Og så var det smart at kunne finde ud af at læse og holde styr på regnskaberne. Og en anden grund til, at børn begynder i skole, er, at de skal lære om kristendom.

Rikke Mia Skovdal: De skal blandt andet lære om bibelhistorie og salmevers, og så skal de kunne det udenad. Og det her med at lære udenad, det kan du høre meget mere om senere. Mit navn er Rikke Mia, og til det her afsnit mødes jeg med Mikkel Vandborg Pedersen, der arbejder med historie på Nationalmuseet. Nu skal du møde fire skolebørn, altså selve børnene er nogle, vi har fundet på, men de er vigtige for at beskrive, hvordan det var at gå i skole før i tiden. Så nu skal du med tilbage til 1814 og 1914 og høre om, hvordan det var at være skolebarn på landet og i byen. Og selv om selve børnene altså bare er nogle, vi forestiller os, så deres hverdag med stor sandsynlighed ud, som vi beskriver her. Vi starter med at rejse tilbage til 1814, hvor vi møder Anne. Hun er 10 år og bor på landet på en gård i Jylland. Hun bor der sammen med sin familie og med en tjenestepige og en tjenstedreng, der hjælper til på gården. Og Anne har ligesom sine søskende også pligter og

arbejder, så inden hun skal i skole, er der nogle ting, hun skal ordne på gården først. Så hun bliver altså vækket ret tidligt om morgenen. Om sommeren er det kl. 5, og om vinteren er det ved 6-tiden.

Mikkel Venborg Pedersen: Og der skal hun op sammen med tjenestepigerne, og så skal de netop. Det første, der sker overhovedet, er at sørge for, at ilden den blusser igen, så man kan få morgenmad. For man lavede jo også mad over ild. Og så skal hun sørge for det, hun nu har ansvar for. Det kunne for eksempel være høns og gæs, eller at hun skal med ud i stalden til morgenmalkning, eller hvad det kan være. Hvis der er små søskende, så skal hun måske sørge for, at de kommer op, og så vil det være ved at være tid, at hun skal i skole.

Rikke Mia Skovdal: De skal altså sørge for, at der var ild på det åbne ildsted i gården, hvor de lavede mad. Og når hun så skal i skole, så vil de nok tage en halv times tid at løbe eller gåturen. Med nogle steder i Jylland, hvor der er meget få børn til en skole, så har man det man kalder en vandre lærer, og så er det læreren der kommer til gården, hvor man så samler de få børn der er, og så holder han skole den næste måneds tid, og så vil han vandre videre til det næste sted. Men sådan er det ikke for Anne, for hun kommer faktisk til en skole.

Mikkel Venborg Pedersen: Altså, skolen ville udefra ligne sådan et hus i landsbyen. Der ville være bindingsværk og stråtag og så inde i skolen, der vil der være et stort rum, og så vil der være et par stuer ved siden af. Der bor læreren, og der er kun en lærer.

Rikke Mia Skovdal: Tænk, hvis du ikke havde en lærer til dansk, en til historie og en anden til matematik, men at det var den samme, der underviste i det hele. Sådan var det dengang. Der var også kun to klasser. En for de mindste og en for de største. Og man rykker fra den lille til den store klasse, når læreren synes, man er klar til det. Børnene i skolen har almindeligt tøj på, men mange af dem vil komme fra en fattig familie, så tøjet kan godt være lappet. Hvis Anne havde eksisteret i virkeligheden, havde hun sikkert haft en særk, et skørt og en trøje på. Et skørt og en særk kan lyde som nogle lidt underlige ord i dag, men et skørt var en form for nederdel, og en særk var noget, som pigerne kunne have på som en slags underkjole. Og så har hun nok også en lille hue på og sidder på en bænk med de andre børn i skolen. Her på landet er der både drenge og piger, men de er delt sådan op, at pigerne sidder sammen, og drengene sidder sammen.

Mikkel Venborg Pedersen: I begyndelsen her brugte man slet ikke bøger. Måske havde læreren en bog, men så brugte man ellers ikke bøger. Det hænger også sammen med, at bøger det var jo nogle, forældrene skulle betale, så de var jo dyre, så det brugte man ikke. Så var det så sådan, at man skulle også lære at skrive, men man havde jo ikke sådan rigtig noget at skrive i, så derfor var der tit en stor sandkasse i skolestuen, og så lærte man at skrive bogstaverne i sand.

Rikke Mia Skovdal: Prøv lige at forestille dig det, at der er en sandkasse i klasseværelset og ikke til at lege i, men til at skrive bogstaver i. Og det er jo egentlig ret smart, når man lige tænker over det. For måske har du prøvet at tegne eller skrive noget i en sandkasse og så bagefter ligesom viske det væk med hånden. Og på den måde kan børnene i Annes klasse jo skrive noget, hvis det er væk,

og så kan den næste øve sig. Det gjorde man blandt andet, fordi det var dyrt, hvis forældrene skulle købe notesbøger. Og så var sand altså en god løsning til at lære at skrive.

Mikkel Venborg Pedersen: Det er næsten alle ting, man i den første tid efter 1814 lærer udenad. Det gælder også at læse og skrive og regne, og det er en helt bestemt måde at lære ting på, som man jo så. Hvis man først har lært det, så glemmer man det altså aldrig. Men det var også, fordi man jo var i en situation... Man skulle først til at lave en skole.

Rikke Mia Skovdal: Den her gang, hvor Anne går i skole, er skolen jo først lige startet, så der er ikke rigtig kommet skolebøger endnu. Og så koster de bøger der er jo også penge, så i stedet for bøger, så lærer man tingene udenad blandt andet med remser. Vi bruger det jo faktisk stadig i dag til at huske ting. For eksempel med alfabetsangen.

Børnестemme synger Alfabetsangen: A b c d e f g h i j k l m n...

Rikke Mia Skovdal: Mikkel har fundet nogle remser frem, som man brugte i skolen dengang, og han har fundet en remse til bogstavet A og B.

Mikkel Venborg Pedersen: Og A, det begynder sådan her: "Gud skabte Adam i sit billede, og alle dyr for ham fremstillet at efter skabning, skik og gavn han skulle give hvert et navn og B, det kolde bad er sundt og giver vort legeme kraft. Vort sind opliver. Ej, større morskab tænkes kan end svømme i det klare vand." Men der kan også være en historie, og det har jeg et eksempel med på. Hvis man skal lære at regne, så kunne man lære at regne i en lang og lang remse, som egentlig er en historie. Men her der skal man lære gange. Og den begynder sådan her: "Hos kromand Beck i Kjætteby Kro. To gange én er to. Der var foruden ko og so en rottehund ved navn Samira. To gange to er fire som ej just gården skulle sire, thi den var arrig som en heks. To gange tre af seks." Og sådan fortsætter og fortsætter det helt indtil jeg tre gange ti er tredive. Det er en hel fortælling om kroen og katten og hunden og dem, der kommer ind, og at der sker forfærdelige ulykker undervejs. I den lange, lange remse, som man så lærer det udenad.

Rikke Mia Skovdal: Og når man så først har lært dem udenad, så husker man dem sikkert altid ligesom med Alfabetsangen. For selvom jeg er voksen, så kan jeg altså stadig huske den. Når børnene så har lært de her remser udenad, så siger de dem i kor i klassen, og så vil det også være historier fra Bibelen, som de skal lære udenad.

Mikkel Venborg Pedersen: Den kristne lærer og den betød alt. Det var grundlaget for det hele. Og så skulle man kunne det, der hed hedder en katekismus, og det er jo ikke noget man hører så tit i dag. Men hvis man spørger sine forældre om at kigge efter i en salmebog derhjemme, så vil man se, at der faktisk er en katekismus bag i. Og der er en række regler for, hvordan man er en god kristen. Og det skulle man kunne, fordi det var salmevers og katekismus, man skulle kunne, når man blev konfirmeret.

Rikke Mia Skovdal: Jeg har faktisk lige fundet Den Danske Salmebog frem, og så slår jeg op på det, der hedder Luthers lille katekismus. Så står der blandt andet De ti bud. Altså det her med, at man for eksempel ikke må slå ihjel eller stjæle. Og så er der Fadervor: "Fadervor, du som er i himlene. Helliget vorde dit navn komme dit rige..." De her ting skal Anne og hendes klasse lære udenad i skolen, så de kan det til deres konfirmation. Kristendommen fylder rigtig meget på det her tidspunkt. Både i skolen, men også derhjemme, hvor de går i kirke om søndagen. Anne går i skole ca. 3 timer hver anden dag. Og det er fordi børnene stadig skal bruges til at arbejde på gården derhjemme. Forældrene kan nemlig ikke helt undvære dem i længere tid.

Mikkel Venborg Pedersen: Og så gik de ikke i skole, når det var såtid. Altså når markerne var klar til at blive sået, for det skulle de også hjælpe med. De gik heller ikke i skole, når det var høst, når man skulle have avlen hjem igen. Og i Danmark begynder man også at dyrke kartofler på det her tidspunkt, så derfor får man også en ferie i oktober. Det er det, vi kalder efterårsferie, men det hed oprindeligt Kartoffel Ferie, fordi der skulle man ud og samle kartofler op, og senere kommer også roerne, og så skal man ud og hakke roer. Så der er masser af perioder, hvor man faktisk ikke går i skole, fordi der skal man arbejde i landbruget.

Rikke Mia Skovdal: Annes forældre har jo ikke gået i skole, og i starten er der altså også nogle forældre, der synes, at det her med at gå i skole er en dårlig ide, for de har brug for, at børnene hjælper til. Men de har altså også fri fra skolen, og der er meget, der skal laves på gården. Fx når der skal høstes eller sås. Og det er en af de største forskelle fra at gå i skole, på landet og i byen i 1814. Nu skal du møde Frederik. Vi forestiller os en dreng på 10 år, der bor i byen. Året er stadig 1814, altså samme år som Anna går i skole.

Mikkel Venborg Pedersen: Frederik han. Hvis han nu er søn af en stor købmand eller sådan en en borger i byen, som det hedder, altså nogen der virkelig sådan er er sådan lidt højere på strå, så skal han jo ikke op om morgenen og passe dyr. Så skal han til gengæld op. Sådan ved 6-halv syv tiden.

Rikke Mia Skovdal: Fordi Frederiks forældre ikke har en gård. Så er der mere tid til, at han kan gå i skole, for han behøver jo ikke hjælpe lige så meget til derhjemme, som Anna gør. Og derfor ser morgenen også lidt anderledes ud, når han står op og har fået sin morgenmad, vil han sætte sit hår pænt og tage sine bukser på, der går til knæene, og så vil han tage en skjorte og en vest på. Man har ikke skoleuniformer, men man skal have pænt tøj på, når man går i skole. Når Frederik er gået ud af døren, så følges han med de andre drenge, der bor på samme gade, hen til skolen, som kun er et par veje væk. Frederik går i en drengeskole, for i byerne er det nemlig delt op i pige- og drengeskoler. Det kan man ikke på samme måde på landet. I byerne bor man tæt på hinanden, så der er mange mennesker, men på landet er der længere mellem boligerne, og derfor er der heller ikke så mange mennesker. Frederik vil gå i skole fra kl. 8 til klokken et hver dag undtagen søndag, hvor alle på landet kun går i skole hver anden dag. For der skal jo som sagt hjælpes til på gården. I drengeskole lærer Frederik og de andre børn de samme slags remser som i anden skole.

Rikke Mia Skovdal: Og der er meget, de skal lære udenad. Men Frederik kan godt have en læsebog, fordi hans forældre vil have bedre råd til det end for eksempel Annes forældre, der ikke er helt lige så rige på landet. Derfor kan Frederik også nogle gange have lektier for, og det er lidt sværere på landet, når man ikke har bøger, man kan tage med hjem. I Frederiks skole sidder de på bænke, og i midten af klasselokalet er der også en sandkasse, hvor de kan lære at skrive bogstaver. I skolen har de regning, og de skal lære at læse og skrive, Og så lærer de også om kristendom og har historie, det man dengang kaldte for fædrelandshistorie. Det er det samme som i Annes skole på landet, men i byerne har man også geografi, hvor man lærer om lande og floder rundt i verden. Frederik i drengeskole har også gymnastik. For kongen vil nemlig gerne have nogle stærke unge mænd, når de skal ud og være soldater. Så i starten er det faktisk kun drenge, der har gymnastik. Den her gang i 1814 må lærerne gerne slå børnene, hvis de synes, at de har været frække, larmende eller ikke kan deres remser i skolen. Sådan er det både på landet og i byen.

Mikkel Venborg Pedersen: De små, dem måtte man give ris, som det hedder, hvis man tænker på et fastelavnsris. Det er et ris, altså sådan et knippe af tynde grene, birkegrene for eksempel. Dem måtte man slå med Bai og de større børn. Dem måtte man give tamp, som det hed. Det vil sige slå dem med sådan et reb, som kan slå hårdt. Det er det loven nævner, men de fleste gav faktisk en lussing med den flade hånd eller eller hvad de nu gjorde. Men det var helt almindeligt dengang, at slå.

Rikke Mia Skovdal: Heldigvis er det ikke sådan længere. Her forlader vi Anne og Frederik, for nu vil jeg gerne spole tiden 100 år frem til år 1914. Det var omkring dengang, dine oldeforældre blev født. Dine forældres bedsteforældre. Og her skal vi møde to nye børn. Altså børn vi forestiller os. Og den første er Kirstine på 10 år, der bor på landet. I skolen på landet vil der stadig være de her to klasser med de store og de små. Men i stedet for en lærer til alle fag er der kommet en to-tre lærere. Så det er jo en god forandring, for mon ikke de så ved meget mere om det, de underviser i?

Mikkel Venborg Pedersen: Men også selve skolen ser anderledes ud. Nu er man virkelig begyndt at bygge skoler og velbyggede skoler. Der vil være en skolegård med skoleklokke. Og så inde i skole rummet, inde i skolestuen vil der nu være et en tavle på væggen. Der vil være et kateter til læreren. Det er et bord, der står lidt højere end resten.

Rikke Mia Skovdal: Når man kommer i den store klasse, så får børnene lov til at skrive med blyant i kladdehæfter. Men nogle steder vil der stadig være sandkasser og tavler til at øve sig på først.

Mikkel Venborg Pedersen: Men så havde man fået noget nyt, som var sådan nogle store såkaldte anskuelsestavler, som hængte rundt omkring og en anskuelse tavle, det er hvis man forestiller sig, at man skal lære om høsten, så på den, så er det et slags billede. Men sådan et stort trykt billede sådan et par meter stort kan det godt være, og der viser man så alle de ting der sker i høsten. Så kan man tegne det. Det er sådan en lille tegneserie, og så kunne læreren fortælle ud fra anskuelsestavlen eller tegneserien, hvad det var der skete, og hvad de forskellige redskaber hed, og hvad man skulle gøre og ikke gøre. Og så videre og så videre.

Rikke Mia Skovdal: Kigger man på en anskuelsestavle for høsten, så vil det begynde med, at man ser en stor kornmark i baggrunden og gårdens folk, der er på vej ud med heste og vogne. Og på næste billede er de så i gang med at høste med river og en le. Det er sådan en slags bøjet kniv for enden af en lang pind. På næste billede af kornet, som er kommet på vognen. Derefter ser man et billede af, at det bliver kørt hjem, og til slut vil der nok være et billede af en høstfest. Man høster, fordi man blandt andet skal lave brød og grød og øl. Kirstine på 10 år hjælper også til, når hendes familie skal høste på gården, og derfor får hun også fri fra skolen i den periode. Mon ikke Kirstine havde kjole og træsko på i skolen og måske en frisure med rottehaler og sløjfer? Kirstine går kun i skole ca. 3 timer hver anden dag, ligesom Anne gjorde det for 100 år siden. Men Kirstine har fået et nyt fag. Hun har nemlig fået geografi. Skolerne i byen er altså lidt bedre end skolerne på landet, så landets børn kan, når de bliver lidt større, begynde at gå i skole i byen, hvis de skal lære lidt mere. Men der er altså en lang vej for flere af dem. Vi tager en tur til byen og møder Edvard på 10 år. Det er samme årstal som den tid, hvor Kirstine går i skole, nemlig 1914. Når Edvard går i skole, så har han matrostøj på. Og det er sådan noget pænt tøj, som sejlere har på. En matrosbluse med en stor sløjfe foran og en hue eller kasket. Edvard forældre er rige, og han går i en fin skole, hvor forældrene betaler for, at han kan gå. Der er gode lærere, og der er en lærer pr. fag, så det er altså ikke længere kun en lærer, der skal kunne det hele.

Mikkel Venborg Pedersen: Og så vil han, fordi han jo går i en god skole, så vil han også have bøger.

Rikke Mia Skovdal: I Edwards Skole er der ikke længere en sandkasse, men der er i stedet for bøger og hæfter, de kan skrive i. Og så er der anskuelsestavler ligesom i Kirstine Skole. Og så er der masser af remser og rim stadigvæk.

Mikkel Venborg Pedersen: Edvard han går i skole hver dag, og han går i skole til ud på eftermiddagen. To-tre stykker. Og så har han rigtig mange lektier.

Rikke Mia Skovdal: Edvard går altså meget i skole og har mange lektier. I skolen må lærerne stadig gerne slå. Og det gælder både på landet og i byen. Og så har de nu fået det, der hedder et spanskrør, en tynd bambuspind, hvor man bliver slået bagi. Eller man kan også blive slået med en lineal over fingrene. Det har Edvard sikkert prøvet, årh det må gøre ondt.

Mikkel Venborg Pedersen: I dag er der ingen mennesker, der må slå på hinanden, og i 1914 slog man stadigvæk for at opdrage både børn og enkelte andre voksne. Det er noget af det, der virkelig har forandret sig. I dag er det jo forbudt. Undervisningen har også forandret sig. I dag er det jo rigtig tit, læreren spørger klassen, og så svarer man, og så taler man sammen, og man laver gruppearbejde, og man bliver også spurgt om, hvad man mener. Det blev hverken Edvard eller Kirstine eller Anne eller Frederik. De blev bestemt ikke spurgt, hvad de mente. De skulle sige noget, når de blev spurgt, og så skulle de holde deres mund, og det var ligesom det, der var tanken.

Rikke Mia Skovdal: Der er sket en del med skolen siden de fire børn, du har mødt i det her afsnit, gik i skole. I dag taler lærerne med børnene, og de vil også gerne høre deres mening, og at de tænker selv og ikke kun kan remser udenad.

Mikkel Venborg Pedersen: Det er vigtigt, fordi Danmark er et demokrati. Man skal lære, at man, man skal have lært nok til, at man selv kan tage stilling. Når politikerne siger et eller andet, så skal man kunne tænke. Men hvad mener de nu? Og synes jeg nu det ene er rigtigt eller det andet er rigtigt? Den anden grund er den helt gamle grund. Det er, at det er godt at kunne noget. Det er godt at kunne læse og skrive og regne. Og jeg vil sige, at i det samfund, vi har i dag, så kommer man jo ikke så langt, hvis man ikke kan lidt. Og de fleste jobs i dag, man skal jo også have et arbejde. Ja, de kræver jo altså også, at man har gode skolekunderskaber. Lige gyldigt hvad man skal lave, så skal man have gode skolekunderskaber. Og så endelig, så er der også sådan en. Der er jo en slags frihed i, som at man kan noget, fordi så kan man også selv bestemme. Hvorimod hvis man ikke kan noget, så er man nødt til at lade andre bestemme.

Rikke Mia Skovdal: Der er altså en del fordel ved at gå i skole. Ikke bare det, at det er rart og nødvendigt at kunne læse, skrive og regne, men det er også vigtigt, at man lærer selv at kunne finde ud af, hvad man mener om ting, så man for eksempel kan tage stilling til, hvem man synes, der skal bestemme i landet, når man bliver gammel nok til at stemme ved et folketingsvalg. Børnene går for resten lige meget i skole, på landet og i byerne i dag. Der kan være en forskel i forhold til, hvor mange der går i klassen, men ellers så lærer børnene fuldstændig det samme. Mit navn er Rikke Mia Skovdal. Tak fordi du lyttede med.

Outtro: Du har lyttet til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie, Vores tid.

[Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus](#)

[Danmarkshistorie for børn 2:5 Skole](#)

Produceret af Talk Town i samarbejde med Vores Tid, Nationalmuseet.